

Phúc lợi xã hội dành cho trẻ em đường phố từ cách tiếp cận nhóm nhỏ

DƯƠNG CHÍ THIÊN

Đặt vấn đề

Những năm gần đây, chủ đề về “trẻ em đường phố” được quan tâm nhiều hơn từ xã hội, những nhà quản lý và nghiên cứu khoa học. Tuy nhiên, vấn đề này vẫn chưa được nghiên cứu sâu từ góc độ hệ thống phúc lợi xã hội. Bài viết này hy vọng sẽ đóng góp một cách tiếp cận mới trong các hoạt động hỗ trợ phúc lợi xã hội cho trẻ em đường phố, như những nhóm nhỏ. Nội dung của bài viết dựa trên kết quả của đề tài nghiên cứu về “Nhóm nhỏ trẻ em đường phố hiện nay”, được tác giả thực hiện năm 2004-2005. Phương pháp nghiên cứu chủ yếu được sử dụng là quan sát tham gia và phương pháp nghiên cứu định tính (phỏng vấn sâu cá nhân và phỏng vấn nhóm tập trung), phân tích tài liệu thứ cấp (các báo cáo nghiên cứu, các văn bản pháp lý, các kết quả phân tích số liệu thống kê...). Một số khái niệm chủ yếu sau đây là công cụ để nghiên cứu về trẻ em đường phố:

- *Trẻ em đường phố là những trẻ em từ 18 tuổi trở xuống, đang hoạt động kiếm sống trên đường phố bằng nhiều việc làm khác nhau (như đánh giày, bán sách/báo/bưu ảnh, bán hoa quả rong, hay nhặt vỏ hộp/giấy/rác, v.v...), các em này hàng ngày có thể đang sống cùng hay không sống cùng với gia đình.*

- *Nhóm nhỏ trẻ em đường phố được xác định là một tập hợp tự nguyện của một số ít trẻ em, có mục đích chung là hoạt động kiếm sống trên đường phố bằng một (hoặc vài) công việc làm nhất định, chúng có quan hệ trực tiếp và thường xuyên với nhau, có cơ cấu và chức năng riêng, tồn tại trong một khoảng không gian và thời gian xác định.*

- *Phúc lợi xã hội dành cho trẻ em đường phố là một hệ thống, một thiết chế hay một lĩnh vực nhất định của xã hội, nhằm đảm bảo thỏa mãn những nhu cầu xã hội thiết yếu của trẻ em đang hoạt động kiếm sống trên đường phố theo những điều kiện của văn hóa/cấu trúc xã hội. Như vậy, phúc lợi xã hội liên quan đến việc ổn định và phân phối các hoàn cảnh sống của trẻ em đường phố trong lĩnh vực thu nhập, việc làm và phát triển nghề nghiệp, nhà ở, đi lại, chăm sóc sức khỏe, gia đình và học tập, đương đầu với các rủi ro và biến cố đời sống...*

Một số kết quả phân tích và phát hiện

Theo nguyên tắc “lấy trẻ em đường phố làm trung tâm”, cần phải có sự tham

gia của đông đảo trẻ em đường phố ngay từ đầu và tất cả các giai đoạn của quá trình hoạt động hỗ trợ phúc lợi xã hội. Dưới đây là một số kết quả và phân tích trong lĩnh vực tiếp cận các hoạt động hỗ trợ dành cho trẻ em đường phố thông qua nhóm nhỏ hiện nay, thông qua bốn lĩnh vực phúc lợi xã hội chủ yếu là: đời sống, giáo dục, y tế/chăm sóc sức khỏe, dạy nghề và tạo việc làm.

1. Hỗ trợ về đời sống

Đến nay, hầu hết các hỗ trợ về đời sống đều dựa trên cơ sở xem xét trẻ em đường phố như là những cá nhân, xem các em có nhu cầu và khó khăn cụ thể gì về đời sống thì tìm cách hỗ trợ. Cách tiếp cận này có ưu điểm là dễ làm, dễ thực hiện và dễ tính toán về số lượng để có thành tích. Tuy nhiên, những điểm hạn chế của cách tiếp cận này bộc lộ khá nhiều như: thường xuyên bị động, thụ động chờ trẻ em đường phố đến để mà hỗ trợ, trẻ em không được tham gia ngay từ đầu vào quá trình hoạt động hỗ trợ như xác định đối tượng, xác định nhu cầu ưu tiên, lập kế hoạch, thực hiện kế hoạch, quản lý, giám sát và đánh giá hiệu quả của quá trình thực hiện kế hoạch hỗ trợ... Thậm chí, có nhiều hoạt động hỗ trợ, người lớn phải làm thay trẻ em rất nhiều, vừa tốn kém về kinh phí và vừa mất rất nhiều công sức, mà hiệu quả đạt được không cao, và đặc biệt là cách tiếp cận này vẫn làm theo cách áp đặt, mang tính hành chính và bắt buộc, thường được trẻ em và người ngoài cuộc hiểu nhầm như một sự ban ơn hơn là một sự hỗ trợ thực sự.

Trên thực tế, những hạn chế của cách thức hỗ trợ đó xuất phát từ việc chưa xem xét trẻ em đường phố như những nhóm nhỏ trong xã hội, theo đó có thể thông qua các nhóm nhỏ trẻ em đường phố mà thực hiện những hoạt động hỗ trợ hiệu quả hơn về đời sống cho các em. Bởi vì với mỗi nhóm nhỏ, các thành viên có nhiều điểm tương đồng, nên chính các em mới là người hiểu rõ từng cá nhân trẻ em đường phố nhất. Với sự tham gia của tất cả các thành viên trong nhóm nhỏ, đã có thể làm cho số lượng trẻ em đường phố được huy động tham gia vào thực hiện các hoạt động hỗ trợ dành cho chính bản thân chúng sẽ đông hơn. Sự tham gia của trẻ em đường phố không phải chỉ ở khâu tiếp nhận, mà chúng được tham gia ngay từ đầu vào quá trình hỗ trợ. Điều đó cho phép các em, thông qua các quan hệ trực tiếp và thường xuyên giữa các thành viên trong nhóm biết được tương đối chính xác một thành viên nào đó có nhu cầu gì (ví dụ như thiếu ăn, thiếu mặc, thiếu nơi ở, hoặc thiếu việc làm...), và sự thiếu thốn đó thường xảy ra thời gian nào. Các thành viên có thể dễ dàng tiếp nhận và trao đổi các thông tin liên quan đến sự hỗ trợ đối với đời sống của các em. Mặt khác, việc lập kế hoạch và thực hiện kế hoạch hỗ trợ, việc quản lý và phân phối những nguồn được hỗ trợ cũng sẽ tương đối công bằng và bình đẳng hơn. Sự giám sát quá trình hỗ trợ được thực hiện khá chặt chẽ bởi các thành viên trong nhóm nhỏ. Với cách tiếp cận mới này số lượng trẻ em đường phố được tham gia nhiều hơn, chủ động hơn và không mang tính áp đặt, chi phí có thể như nhau nhưng hiệu quả sẽ tốt hơn.

Chẳng hạn, trong một nhóm nhỏ trẻ em đánh giày, có em kém hơn các bạn về năng lực tiếp cận với khách hàng, thường có thu nhập kém nhất so với các thành viên khác của nhóm. Sự hỗ trợ và giúp đỡ của các thành viên khác trong nhóm không

thể lâu dài được, nên rất cần có sự hỗ trợ từ bên ngoài là rất hiệu quả, song nhóm trẻ em đường phố này đã khuyên bạn mình có thể đến một “nhà mở” dành cho trẻ em đường phố gần nhất, để xin được hỗ trợ bữa ăn trưa. Nhưng sự hỗ trợ này thường bị động, mất nhiều thủ tục khai báo và không kéo dài. Một lần, có một người khách lạ thấy em đó có vẻ như đang bị đói, người này đã hỗ trợ cho cả nhóm 100.000 đồng và nói với các em: *“Chú cho cả nhóm số tiền này (100.000đồng), nhưng chú có một điều kiện với các cháu là trước hết hãy giúp bạn X khỏi đói, số tiền còn lại các cháu để dành khi nào có bạn nào đó bị rơi vào hoàn cảnh tương tự thì đem ra giúp bạn”*. (PVS khách đánh giày).

Theo lời dặn của người khách, nhóm trẻ đánh giày đó đã giúp bạn X đó thoát khỏi bị đói và quản lý số tiền rất hiệu quả, mọi vấn đề chi tiêu đều được công khai cho mọi thành viên biết. Mỗi khi sử dụng nó vào việc gì, các thành viên của nhóm đều bàn bạc, thảo luận và nhất trí cách thức, mức độ chi tiêu. Đến nay, số tiền này vẫn còn, và thậm chí còn tăng thêm bởi các em trong nhóm đóng góp thêm. Ví dụ này đã gợi ý về cách tiếp cận để thực hiện các hoạt động hỗ trợ cho trẻ em đường phố. Nếu dựa trên cách tiếp cận trẻ em đường phố như những nhóm nhỏ, thì chỉ cần một khoản hỗ trợ chung cho nhóm, các thành viên trong nhóm sẽ chủ động tự thảo luận, tự xác định xem em nào cần giúp đỡ nhất, khi nào và mức độ cần hỗ trợ cụ thể là bao nhiêu... Việc hỗ trợ một khoản tiền nhất định qua nhóm nhỏ để cải thiện “đời sống” của một vài thành viên chắc chắn sẽ đúng đối tượng, đúng thời điểm do được chính các thành viên trong nhóm quản lý và phân phối một cách công bằng. Tất nhiên, để làm được việc này, đòi hỏi phải có những cán bộ xã hội rất nhiệt tình, có trách nhiệm cao, có kỹ năng tốt, nắm chắc thông tin về các nhóm nhỏ trẻ em đường phố tại cộng đồng, từ đó có những đề xuất hỗ trợ kịp thời và đúng đối tượng. Đồng thời, cũng cần phải thông tin đầy đủ đến những nhóm trẻ em đường phố để chúng có thể biết cách đưa ra những đề xuất về những khó khăn của nhóm.

2. Hỗ trợ về giáo dục

Những hoạt động hỗ trợ về giáo dục thường căn cứ vào các đặc trưng và tiêu chuẩn của từng trẻ em đường phố. Các em thường bị động và gần như bị bắt buộc phải đi học, mặc dù các em vẫn có nhu cầu học cao. Tâm lý của các em không thấy thoải mái và hứng thú khi được đi học, và tất nhiên là hiệu quả của hoạt động hỗ trợ như vậy sẽ không cao.

Ngược lại, nếu thực hiện các hoạt động hỗ trợ về giáo dục cho trẻ em đường phố dựa trên cách tiếp cận các em như những nhóm nhỏ, thì có thể cho những kết quả khả quan hơn. Thực tế cho thấy rằng: trong mỗi nhóm nhỏ trẻ em đường phố, các thành viên đều có quan hệ trực tiếp, thường xuyên với nhau và có nhiều đặc trưng giống nhau. Vì vậy, các em có thể dễ dàng thông tin cho nhau, lôi kéo, động viên nhau và rủ nhau cùng tham gia vào một lớp học tình thương nào đó, hơn là một trẻ em đường phố đơn lẻ tham gia vào một lớp học ít quen biết. Yếu tố tâm lý đồng thuận trong nhóm nhỏ giúp ích rất nhiều cho các thành viên của nhóm có thể tham gia học tập một cách tốt hơn và thường xuyên hơn. Đặc biệt là, ở mỗi nhóm nhỏ trẻ em đường phố thường có

một nhóm trưởng. Nếu thu hút và động viên được em này tham gia học tập ở lớp học tình thương, thì sẽ dễ dàng động viên các thành viên khác của nhóm cùng tham gia vào lớp học. Còn nếu thủ lĩnh nhóm mà không tích cực tham gia học tập, thì sẽ dễ dẫn đến sự chán nản, không thích học tập của các thành viên khác trong nhóm.

Mặt khác, các thành viên của nhóm nhỏ trẻ em đường phố thường có thời gian làm việc tương đối giống nhau, nên chúng có thể sắp xếp thời gian cùng tham gia đều đặn một lớp học tình thương nào đó, phù hợp hơn với thời gian lao động kiếm sống của nhóm. Còn trẻ em đường phố thuộc các nhóm khác nhau, làm nhiều công việc không tập trung đủ số học sinh cần thiết.

Qua quan sát một nhóm nhỏ trẻ em đường phố nhặt giấy/rác, thủ lĩnh nhóm này là một em rất muốn đi học và nhờ sự giúp đỡ của cán sự xã hội, em này được học lớp 5 ở một trường học dành cho trẻ em đường phố và trẻ em nghèo. Có sự tiếp cận theo nhóm nhỏ, mà em này đã lôi cuốn, động viên thêm được một số trẻ em cùng nhóm tham gia học tập. Trong quá trình học, các em đã biết tự bảo nhau, hỗ trợ lẫn nhau cùng học tập và đạt kết quả khá tốt. Cũng ở một nhóm nhỏ trẻ em đánh giày khác, có em nhóm trưởng không muốn đi học chỉ vì lý do chính là em này mới biết đọc, biết viết, trong khi hầu hết các thành viên trong nhóm lại học xong lớp 3, lớp 4. Nên em này rất ngại khi tiếp tục tham gia học tập và rất ngại nói đến chuyện học hành, tâm lý này đã ảnh hưởng mạnh đến các thành viên khác trong nhóm nhỏ, mặc dù trong nhóm cũng có em muốn được tiếp tục tham gia học ở một lớp học tình thương nào đó, nhưng một mình em đó thì khó có thể tham gia học tập lâu dài và đạt hiệu quả tốt được.

3. Hỗ trợ về y tế, chăm sóc sức khỏe

Các hoạt động hỗ trợ về chăm sóc sức khỏe dành cho trẻ em đường phố dựa trên cơ sở xem các em như là những cá nhân riêng biệt, chưa cho phép các cán bộ y tế chủ động thực hiện các hoạt động hỗ trợ đối với trẻ em đường phố. Còn khi xem trẻ em đường phố như những nhóm nhỏ trong xã hội để hỗ trợ các dịch vụ chăm sóc sức khỏe cho các em thì các thành viên của nhóm đều được tham gia vào quá trình hỗ trợ, các em xác định được chính xác những nhu cầu cụ thể hỗ trợ về chăm sóc sức khỏe dành cho chúng. Dựa trên những đặc điểm chung của các nhóm nhỏ trẻ em đường phố đang hoạt động kiếm sống bằng những việc làm khác nhau, chúng ta có thể đề xuất các giải pháp hỗ trợ trẻ em đường phố theo nhóm nhỏ một cách có hiệu quả hơn. Có thể thông qua các kênh thông tin trực tiếp giữa các thành viên chủ chốt của nhóm (nhóm trưởng hay thủ lĩnh nhóm) mà ngành y tế có thể thông tin cho các em biết rõ nội dung của các hoạt động hỗ trợ về y tế/chăm sóc sức khỏe dành cho các em. Mặt khác, nếu có một thành viên nào đó trong nhóm có nhu cầu và gặp các khó khăn trong việc tiếp cận đến các hỗ trợ về y tế/chăm sóc sức khỏe thì các thành viên khác có thể giúp đỡ rất cụ thể và thiết thực.

Tìm hiểu một nhóm trẻ em nhặt giấy/vỏ hộp/rác, thì thấy các em thường hay mắc bệnh tiêu chảy và bệnh về đường hô hấp do tác động của môi trường kiếm sống rất nặng nhọc và độc hại. Khi có một em bị mắc bệnh tiêu chảy, bản thân em đó, hay các em khác trong nhóm có thể đến các hiệu thuốc tư nhân kể triệu chứng của bệnh và

tự mua thuốc về uống. Và các em có thể giúp chăm sóc em bị bệnh như mua cháo, mua thức ăn... để bồi dưỡng sức khỏe. Vấn đề ở đây là, em bị bệnh này có thể được một trạm y tế phường cấp thuốc khi chính bản thân em đó phải đi đến trạm y tế để xin được khám bệnh và chữa bệnh. Còn các thành viên khác của nhóm không thể đến trạm y tế để xin thuốc, kể cả nhận được những lời khuyên của bác sĩ về cách chữa bệnh hay nơi mua thuốc.

Vì vậy, nếu thực hiện hỗ trợ trẻ em đường phố thông qua nhóm nhỏ, thì có thể biết chính xác một trẻ em đường phố nào đó đang cần sự giúp đỡ gì về y tế và chăm sóc sức khỏe, khả năng giúp đỡ lẫn nhau giữa các thành viên khác đối với một thành viên trong nhóm. Từ đó, đề xuất các giải pháp hỗ trợ kịp thời và đúng đối tượng. Mặt khác, nếu hiểu được các cách thức và các hoạt động hỗ trợ về chăm sóc sức khỏe lẫn nhau giữa các thành viên trong một nhóm nhỏ, có thể đề xuất để cho chính các trẻ em trong nhóm chăm sóc sức khỏe cho thành viên của nhóm bị ốm thì sẽ đem lại hiệu quả cao hơn.

4. Hỗ trợ về dạy nghề và tạo việc làm

Trong trường hợp trẻ em đường phố được xem như từng cá nhân riêng lẻ, thì có khá nhiều hạn chế trong việc xác định xem em đó có nhu cầu học nghề. Ngoài ra, cá nhân em đó sẽ gặp khó khăn khi phải sắp xếp thời gian học nghề sao cho phù hợp với hoạt động kiếm sống trên đường phố, mà sự ưu tiên thường dành cho hoạt động kiếm sống. Sau đây là ý kiến tâm sự và sự lựa chọn dứt khoát của một em bé đánh giày ở Hà Nội khi được hỏi về việc sắp xếp thời gian đi học nghề và hoạt động kiếm sống: *“Cháu cũng rất muốn được đi học nghề sửa chữa xe máy, hay nghề sửa chữa điện tử gì đó, nhưng rất khó cho cháu là thời gian học nghề ở trung tâm lại trùng với thời gian cháu phải đi đánh giày kiếm sống. Nếu cháu tham gia lớp học nghề thì cháu lấy tiền đâu ra để mà sống bây giờ. Nên em đành phải bỏ lớp học nghề để đi kiếm sống trước đã”*. (PVS cá nhân trẻ em đường phố).

Còn nếu trẻ em đường phố được xem xét như một thành viên trong một nhóm nhỏ, thì dễ dàng xác định được các em đang có nhu cầu được học nghề gì và làm việc ra sao, những khó khăn khi tham gia học nghề là gì?

Kết quả quan sát cho thấy: một nhóm nhỏ trẻ em bán sách báo, bưu phẩm, các thành viên hàng ngày luôn luôn phải tiếp cận với các khách hàng, có cả người Việt Nam và người nước ngoài. Nhu cầu chủ yếu của các nhóm trẻ em đường phố này là cần có những kỹ năng giao tiếp với khách hàng, nhất là kỹ ngoại ngữ. Cho nên, có thể hỗ trợ các em theo học các lớp học tiếng Anh, tiếng Trung Quốc, tiếng Pháp, tiếng Nhật... dành riêng cho các em này. Ngoài ra, có thể dạy cho các em một số kỹ năng để tiếp cận với khách hàng vừa lịch sự, văn minh và hiệu quả. Các nhóm trẻ em đường phố bán hàng rong, thì có thể hỗ trợ dạy cách tính toán tiền nong, dạy cách tiếp thị... Thời gian và hình thức học nghề, cách thức tham gia học nghề do chính các em đề xuất. Nếu làm được như vậy, sự hỗ trợ sẽ mang lại hiệu quả tốt hơn cho trẻ em đường phố trong lĩnh vực hoạt động dạy nghề.

Nhìn chung lại, có thể đưa ra một số so sánh về những ưu điểm và những hạn chế của hai cách tiếp cận trẻ em đường phố: xem trẻ em đường phố như các cá nhân riêng biệt, và xem trẻ em đường phố như các nhóm nhỏ trong xã hội, như sau:

	<i>Trẻ em đường phố là các cá nhân riêng biệt, đơn lẻ</i>	<i>Trẻ em đường phố như các nhóm nhỏ</i>
Xác định đối tượng	- Thiếu chính xác, thiếu cụ thể	- Chính xác và cụ thể hơn
Huy động sự tham gia của trẻ em đường phố	- Số lượng ít	- Số lượng đông hơn
Xác định nhu cầu ưu tiên	- Thiếu chính xác	- Chính xác hơn
Sắp xếp thời gian tham gia	- Rất khó khăn	- Thuận lợi hơn nhiều
Lập kế hoạch	- Ít trẻ em được tham gia lập kế hoạch	- Nhiều trẻ em tham gia lập kế hoạch
Thực hiện kế hoạch	- Ít trẻ em được tham gia thực hiện kế hoạch	- Nhiều trẻ em được tham gia thực hiện kế hoạch
Giám sát kế hoạch	- Ít trẻ em được tham gia giám sát kế hoạch	- Nhiều trẻ em được tham gia giám sát kế hoạch
Cơ hội tham gia và tính chủ động	- Trẻ em thường bị động, ít cơ hội tham gia	- Trẻ em có nhiều cơ hội để tham gia và chủ động hơn.
Phát huy tính tích cực cá nhân	- Mức độ thấp	- Mức độ cao

Kết luận

Những năm gần đây, đã có nhiều nỗ lực để thực hiện các hoạt động phúc lợi xã hội dành cho trẻ em đường phố ngày càng hiệu quả. Tuy nhiên, những hoạt động hỗ trợ đó còn có những hạn chế nhất định, trong đó có một lý do quan trọng là việc hỗ trợ trẻ em đường phố vẫn chủ yếu dựa trên cơ sở xem trẻ em đường phố như từng cá nhân riêng biệt, mà chưa kết hợp với việc tiếp cận trẻ em đường phố như những nhóm nhỏ trong xã hội. Những ưu thế của các hoạt động hỗ trợ dựa trên cách tiếp cận trẻ em đường phố như các nhóm nhỏ là:

- Mỗi thành viên trong một nhóm nhỏ trẻ em đường phố đang hoạt động kiếm sống trên cùng một loại hình việc làm, thường có nhiều đặc điểm chung, tương đồng về nhu cầu cần sự hỗ trợ. Điều này sẽ dễ dàng hơn trong việc xác định đúng đối tượng và các nhu cầu ưu tiên để thực hiện các hoạt động hỗ trợ dành cho trẻ em đường phố.

- Trên cơ sở của nguyên tắc *“lấy trẻ em làm trung tâm”*, về cơ bản cách tiếp cận trẻ em đường phố theo nhóm nhỏ sẽ phù hợp hơn trong những hoạt động hỗ trợ. Bởi khi đó trẻ em đường phố được tham gia nhiều hơn và chủ động hơn trong quá trình hỗ trợ: xác định chính xác nhu cầu ưu tiên, đúng đối tượng, lập và thực hiện kế hoạch, giám sát và đánh giá kết quả hỗ trợ...

- Các nhóm nhỏ trẻ em đường phố có ưu thế hơn trong việc chủ động tổ chức, lôi cuốn, động viên và khuyến khích đồng đạo trẻ em đường phố tham gia vào các hoạt động hỗ trợ.

- Trong mỗi nhóm nhỏ hoặc trong nhiều nhóm nhỏ đang hoạt động kiếm sống cùng một loại hình công việc thì các thành viên sẽ dễ dàng hơn trong việc sắp xếp công việc để tham gia vào các hoạt động hỗ trợ (thường xuyên, ổn định và bền vững hơn).

- Trong mỗi nhóm nhỏ trẻ em đường phố, nếu biết cách huy động những tiềm năng/khả năng trợ giúp lẫn nhau giữa các thành viên, nhất là nhóm trưởng thì có thể giảm bớt được chi phí, đầu tư cho các hoạt động hỗ trợ dành cho trẻ em đường phố.

Tài liệu tham khảo

1. Assistance for Street Children's Project, 2005: *Alternative Care - Reference Materials for Training*. Hanoi.
2. Assistance for Street Children's Project, 5/2005: *Reference Materials, Resettlement of Street Children*. Hanoi.
3. Bộ Lao động - Thương binh và Xã hội, 1999: *Trẻ em có hoàn cảnh đặc biệt khó khăn - định hướng và phát triển*. Nxb Lao động và Xã hội. Hà Nội.
4. Bộ Lao động - Thương binh và Xã hội, 2000: *Bảo vệ và chăm sóc trẻ em có hoàn cảnh đặc biệt khó khăn*. Nxb Lao động và Xã hội. Hà Nội.
5. Bộ Lao động, thương binh và xã hội, 2004: *Dự thảo lần 3 - đề án chăm sóc trẻ em có hoàn cảnh đặc biệt khó khăn dựa vào cộng đồng (Giai đoạn 2005 - 2010)*. Hà Nội.
6. Cole S., 1976: *The Sociology Method*, State University of New York at stony Brook, Rand. Mc.Nally College Publishing Company/Chicago, Copyright 1976, 1972.
7. Nguyễn Hải Hữu, 1999: *Một số chính sách cơ bản hiện hành đối với trẻ em có hoàn cảnh đặc biệt khó khăn*, trong cuốn sách: *Trẻ em có hoàn cảnh đặc biệt khó khăn - Định hướng và phát triển*. Nxb Lao động và Xã hội. Hà Nội.
8. Đặng Cảnh Khanh, 2004: *Báo cáo dự án "Đánh giá về trẻ em lang thang ở Hà Nội"*. Viện Nghiên cứu Thanh niên và UNICEF. Hà Nội.
9. Đỗ Thị Ngọc Phương, 2001: *Giáo dục trẻ em lang thang thông qua hoạt động nhóm*. Tạp chí Khoa học về Phụ nữ và Gia đình, số 4-2001.
10. Phòng Thư viện - tư liệu Viện Xã hội học, 2001 đến 6/2005: *Các tập báo cáo theo chủ đề có liên quan đến trẻ em*.
11. Dương Chí Thiện, 2004: *Các hoạt động dịch vụ về giáo dục, y tế và đào tạo nghề dành cho trẻ em lang thang hồi gia, trẻ em lang thang đường phố và trẻ em có nguy cơ lang thang*. Dự án hỗ trợ trẻ em lang thang Việt Nam. Bộ Lao động - Thương binh và Xã hội & EC. Hà Nội.
12. Dương Chí Thiện, 2004: *Quản lý sử dụng Quỹ phát triển xã hội để hỗ trợ trẻ em lang thang*. Dự án hỗ trợ trẻ em lang thang Việt Nam. Bộ Lao động - Thương binh và Xã hội & EC. Hà Nội.
13. Ủy ban Dân số, Gia đình và Trẻ em Việt Nam, 8/2004: *Đề án ngăn chặn và trợ giúp trẻ em lang thang kiếm sống giai đoạn 2004-2010* (Dự thảo theo quyết định số 19/2004/QĐ-TTg của Thủ tướng Chính phủ ngày 12/2/2004), Hà Nội.